İslâm'da ve Müslümanlıkta

MA'RIFETULLAH

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

دار العِبَر للطباعة والنشر

Al-Ibar Publishing
İstanbul-2018

İslâm’da ve Müslümanlıkta Ma’rifetullah

Ma’rifetullah: *(Ma’rifet)* ve *(Allah)* kelimelerinden oluşan Arapça bir isim tamlamasıdır. Ma’rifet (مَعْرِفَة) kelimesi, Arapça (عَرَفَ – يَعْرِفُ) kök fiilinden türetilmiş bir masdardır.[1] Türkçeye, bazen *(bilmek)* diye tercüme edilmiştir. Bu çeviri pek isabetli değildir. Çünkü *(Bilmek)* kelimesinin Arapça tam karşılığı “ilim عِلْم”dir. Nitekim Arapça klasik ders kitaplarının çoğu ***“Bilmiş ol ki”*** anlamına gelen (إِعْلَمْ) emriyle başlar. Bunun yerine *-bilindiği kadar-* hiçbir kitap (إِعْرِفْ) diye bir emirle başlatılmamıştır. Bu da kanıtlamaktadır ki ma’rifetin Türkçe doğru karşılığı *(bilmek değil),* tanımaktır. Gerçi Arapların yozlaşmış *“sokak dilinde”* örneğin; “عَرَفْتُ مَا قَصَدْتَ” *(maksadını bildim, anladım)* şeklinde yaygın kullanımlar var ise de fasih *(edebî)* Arapçada bu cümle “عَلِمْتُ مَا قَصَدْتَ” şeklinde ifade edilir. Doğrusu da budur. Dolayısıyla “**Ma’rifetullah**” tabirini Türkçeye: ***“Allah’ı tanımak”*** şeklinde çevirmek daha isabetlidir. Bununla beraber, ***“Allah’ı bilmek”*** şeklinde de çevrilmesi yanlış değildir.

“Allah’ı tanıma” ya da ***“Allah’ı bilme”*** kavramına gelince bunun üzerinde en çok tasavvufçular durmuştur. Onu kendilerince çeşitli ifade ve üslûplarla tanımlamış, *(sözde)* Allah Teâlâ’yı tanımak ya da O’nu bilmek için birçok kural koymuş, uzun ve dolambaçlı açıklamalarda bulunmuşlardır. Onların yaptığı bu tanımlama ve açıklamalar, İslâm âlimlerinin bu kavram hakkındaki izahlarından tamamen farklıdır. Bunun nedeni ise açıktır: Tasavvufçular *-din olarak Kabul ettikleri-* **Müslümanlığa** göre kanaatlerini açıklamışlardır; İslâm âlimleri ise *-hiç kuşkusuz-* **İslâm**’a mensup oldukları için *–Kitap ve Sünnetin sınırları içinde kalarak-* Allah’ı (c) bilmeyi ve O’nu tanımayı izah etmeye çalışmışlardır. Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki; Tasavvufçularla İslâm alimleri arasında, ***“Ma’rifetullah”*** kavramı hakkında sergilenen *-birbirine aykırı-* yaklaşımlar, esasen din farkından kaynaklanmıştır. Nitekim başta ***“Ma’rifetullah”*** olmak üzere birçok mistik sorun yüzünden, tarih boyunca bu iki grup arasında kavga eksik olmamış, çıkan olaylar ***“Medrese-Tekke çatışmaları”*** ve benzer adlar altında kitaplara konu olmuş, derin izlerle tarihe geçmiştir. Bu alandaki önemli çalışmalardan biri de **Ali Fuat BİLKAN**[2] tarafından yazılan ***“Fakihler ve Sofuların Kavgası”*** adlı kitaptır. Ancak bu kavga ve benzerleri, aslında *(fakihlerle sofulardan çok)* **Müslimlerle Müslümanlar** arasında cereyan etmiştir. Çünkü İslâm’da fıkıh ve tasavvuf adları altında birbiriyle çatışan iki aykırı ekol yoktur. Açıkçası; İslâm tarihinin ilk dört yüz yılından sonra *-toplumda-* başlayan ve günümüze kadar devam eden dinî ihtilâflar ve itikad çatışmaları, gerçekte ***İslâm*** ile ***müslümanlık*** arasındaki savaşlardan başka bir şey değildir. Bu savaşlar, genel

---

[1] Bu masdarın çeşitli türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de yer aymaktadır. Örnekler:
عرفوا: el-Bakara/89; el-Mâide/83.
عَرَّفَ: et-Tahrîm/3
يَعرِفُ: er-Rahmâm/41
تَعرِفُ: el-Hacc/72; el-Mutaffifîn/24.
يعرفون: el-Bakara/146; el-En’âm/20; el-A’râf/46; en-Nahl/83.
تعرفهم: el-Bakara/173

[2] **Ali Fuat BİLKAN,** Fakihler ve Sofuların Kavgası, İletişim yy. İstanbul-2016

anlamda ***“tevhid”*** ile ***“politeizm”*** *-ya da başka bir ifade ile-* ***“iman”*** ile ***“küfür”*** arasında cereyan etmiştir.

Bu münasebetle ilâve edelim ki; *“Kur’ân ve Sünnet çerçevesi içinde tanımlanan* ***imânî anlamdaki ma’rifetullah”***[3] ile *“tarikatçılık jargonuna göre tanımlanan* ***spekülatif ma’rifetullah”*** arasında hiç bir benzerlik ve hiç bir ilişki yoktur.

Ne varki büyük bir talihsizlik eseri olarak *-yüzyıllardır-* hem **İslâm** ile **Müslümanlık**, hem de **tasavvufçular**la **âlimler**, birbirinden ayırt edilemedikleri için *-birçok meselede olduğu gibi-* bu konuda da sürekli bir inanç ve düşünce karmaşası yaşanmıştır. Bu yüzden büyük fitneler kopmuş, kanlar dökülmüştür. İslâm Ümmetinin çöküşünde derin etkisi bulunan bu düşünce ve inanç kaosu; aslında Hem *-Müslümanlık dininin bağlıları olan-* **Müslümanların**, hem de *-İslâm’ın bağlısı olan-* **Müslimlerin,** asırlar boyunca aynı terminolojiyi kullanmalarından kaynaklanmıştır. Yoksa Müslümanlar, *-1000 yıl önce İslâm’dan yollarını ayırırlarken-* eğer örneğin Hıristiyanlar, Yahudîler ya da Budistler gibi kendilerine özgü bir terminoloji geliştirmiş olsalardı, belki günümüzdeki bu din ve düşünce anarşisi yaşanmayacak ve İslâm Dünyasını perişan eden din ve mezhep savaşları cereyan etmeyecekti.

***

İslâm âlimleri, ***«Akâid»*** ya da ***«İman Esasları»*** ve benzer isimler altında kaleme aldıkları eserlerinde ***“Allah Teâlâ’yı tanımayı”***, özet olarak şöyle açıklamışlardır:

Kişi eğer mü’min ise onun, Allah’ı (c) tanıdığı var sayılır. Kur’an ve Sünnetten öğrendiği sıfatlarıyla, isimleriyle ve kainat tablosunda seyrettiği muhteşem eserleriyle Yüce Yaratıcıyı, mü’min kişi, kolayca tanıyabilir. Bilgi ve eğitim seviyesi ne olursa olsun, kendisine bahşedilmiş olan temiz fıtrattan hareketle o, Rabbini tanımayı başarır. Onun, Allah’ı tanıyan bir mü’min olduğu ise ancak kendi ikrarı ile anlaşılır.

Kişinin, **mü’min** ve **müslim** sayılabilmesi içini onun; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine, ahiret hayatına, kadere *(yani, hayrın ve şerrin Allah tarafından yaratıldığına)* kesinlikle iman etmiş olması gerkir. Ancak oldukça özetlenmiş olan bu imanın *(Kur’ân ve Sünnetin bütünlüğü içinde)* gerçekleşmiş olması şarttır. Aksine kişi; *-Allah’a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine, ahiret hayatına ve kadere kesinlikle inanmış olsa bile-* eğer onun bu inancı *(Kur’an ve Sünnetin bütünlüğü içinde)* gerçekleşmemiş ise bu kimse, *-İslâm’ın inanç esaslarına göre-* **mü’min** ve **müslim** sayılmaz; o, artık başka bir dinin mensubudur veya değildir. Onun *(bütünlükten yoksun olan)* bu inancı yüzünden de Allah Teâlâ’yı tanımadığı var sayılır. İşte Hıristiyanı, Yahudiyi ve Müslümanı, **Müslim-Mü’min** kişiden ayıran bu kuraldır.

Bu hassas noktanın çok daha açık şekilde anlaşılabilmesi için burada ***“bütünlük”*** kavramı üzerinde durmak hayati önem taşımaktadır. Çünkü bütünlüğün gerçekleşmediği her yerde ve her şeyde kaos hakimdir. Bütünlük kazanamamış bir varlık, bir yapı, bir düşünce, bir kurum, bir tasarı ya da bir kurgu *-muhteşem ve mükemmel gözükse bile-* eksiktir, sakattır. Bütünlüğü sağlanmamış bir bilgi, insanı uğraştırır; yanlış hedeflere yöneltir; zaman kaybına, dolayısıyla strese neden olur ve

---

[3] Bu doğrultudaki ma’rifetullah konusunda, Kur’ân ve Sünnette birçok açıklamalar vardır. Özellikle Kur’an’daki işaretler, soru cümlesi olarak inen âyetlerde daha çok göze çarpmaktadır. Örneğin el-A’râf Sûresi, âyet/185, el-Enbiya Sûresi, âyet/30 ve Yasîn Sûresi, , âyet/77 bunlardan birkaçıdır.

yarardan çok zarar verir. ***«Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder»*** atasözü, bütünlükten yoksun bilginin tehlikesini en veciz bir ifadeyle dile getirmektedir. İşte bütünlükten yoksun olduğu için **Müslümanlık**, -*ta başta*- ölü bir din olarak doğmuştur. Yüzyıllardır İslâm'ın boyasıyla sergilenen bu dinin, nihayet günümüzde bütünlükten yoksun bir şablon olduğu ortaya çıkmış, maskesi düşmüş ve karanlık içyüzü gözler önüne serilmiş bulunmaktadır.

Sonsuz kurtuluşun ve sınırsız mutlulukların kaynağı olarak Allah Teâlâ'nın insanlığa gönderdiği Yüce İslâm'a gelince o, eşsiz bir bütünlüğe sahiptir. Çünkü İslâm, -***«Tevqîfiye»*** *sistemi üzerine oturtulan*- olağanüstü bir disipline dayalı, evrensel bir hayat nizamıdır. Ancak ondaki bu bütünlük, o kadar hassas bir dengeye dayanmaktadır ki o, -*bir tek tuğlası yuvasından çekildiği takdirde tamamı yerle bir olacak*- muhteşem bir saraya benzetilebilir. Nitekim bu ilâhî nizam, -*işte bu yüzden*- ancak mîlâdî 622-661 yılları arasında -*sadece 39,5 yıl kadar*- uygulanabilmiştir. Ondan sonra -*dramatik bir sonla*- geri dönüşsüz olarak tarihin sahnesinden çekilmiştir. İslâm'ın bu çok önemli ve çok duyarlı niteliğini öğrenen düşmanları, zamanın akışı içinde -*tasavvuçuluk, tarikatçılık, evliyacılık, kerametçilik, tekkecilik, türbecilik, mevlitçilik, kandilcilik, muskacılık, büyücülük, üfürükçülük, ve dincilik*- gibi türlü yobazlık hileleriyle onun, bütün evrensel değerlerini mistikleştirmiş, onu camiye ve mezarlığa hapsetmiş, disiplinini alt üst ederek aslından uzaklaştırmışlardır. Ondan sonra İçi boşaltılan İslâm'ın adı kullanılarak -*başta intikam olmak üzere, çeşitli nedenlerle*- irili ufaklı bir çok din üretilmiştir.[4] Bu yapay dinler arasında özellikle **Müslümanlık**, Uzakdoğu'dan Balkanlar'a kadar çok geniş bir alana yayılma imkânını bulmuştur. Ortadoğulu halklar tarafından âdeta kuluçkaya yatırılan bu karanlık dinin bünyesinde, ilk önce ***"Türk Tasavvufu"*** adı altında gizemli, mitolojik ve yanıltıcı bir mistik felsefe geliştirilmiş, daha sonra bu -*çok tanrılı yıkıcı*- felsefeden zamanla yüzlerce tarikat, efsane, mit, bid'at ve hurâfe türetmiştir.

Tasavvufçular tarafından -*Müslümanca yorumlanarak*- çarpıtılmış olan İslâm'ın temel değerlerinden biri de *"**Ma'rifetullah**"*tır. İslâm'da imanın özünü ve özetini oluşturan bu ***kavram***, -*tarikat teorisyenlerinin yüzyıllar önce;* ***«şerîat, tarikat, ma'rifet, hakikat»*** *diye düzenledikleri*- sinsi bir formülün içine alınmış ve ona, -*İslâm'ı hedef alan*- oldukça tehlikeli anlamlar yüklenmiştir. ***«Ma'rifet»*** kavramına bu amaçla yakıştırılan spekülatif anlam özetle şudur: ***"Ma'rifet: Tasavvufta keşif ve ilham yoluyla edinilen aracısız bilgidir. Bu bilgi, bir mürşid denetiminde, seyr-ü sülûk tabir edilen ve manevî bir yolculuk sonunda gerçekleşen içsel bir aydınlanma ile ancak kazanılabilir. Bu aydınlanma sâlik kişinin, fenâ makamından sonra yücelerek bekâ makamına ulaşmasıyla sonsuzlaşır."***

Büyük bir ustalıkla düzenlenen bu dörtlü tekerleme ve ***"marifet"*** kavramına yüklenen bu yanıltıcı tarif, -*hiç kuşkusuz İslâm'ın en silik bir izini bile ortadan kaldırmayı amaçlayan*- kapsamlı bir komplo projesinin şifresidir. Nakşbendîliğin 700 yıllık

---

[4] Tarih boyunca İslâm'dan tamamen veya kısmen kopmuş çeşitli dinler vardır. İslâmdan tamamen kopmuş ve bağımsızlığını ilân etmiş olanlardan en önemlileri şunlardır: ***İsmailîlik***, ***Dürzîlik***, ***Nusayrîlik***, ***Kadyânîlik***, ***Bâbîlik***, ***Bâbekîlik*** ve ***Bahâîlik***… İslâm'ın bir parçası, bir ögesi ya da bir yorumu olduğu ileri sürüler dinlerin en başında ise ***Müslümanlık*** gelmektedir. Ancak ***Müslümanlık*** da dahil, bu dinin bünyesi içinde üretilmiş *(örneğin tarikatlar gibi)* birçok -*ikincil*- din daha vardır ki bunların, aslında İslâm'la hiçbir ilişkileri yoktur. Bunların hepsi de aynı zamanda İslâm'dan bağımsız dinlerdir.

birikimi dakik bir şekilde araştırıldığında, tarikatın eski ileri gelenleri tarafından bu şifrenin büyük bir maharetle kullanıldığı görülür. Evet Nakşbendî rûhânîleri, eskiden günümüze kadar -*zühd, takva, Allah sevgisi, Sünnet-i seniyyeye uyma ve Kur'ân'a bağlılık gibi*- tamamen İslâm'a ait olan değerleri dillerine pelesenk ederek daima kendilerine yönelik kuşkuları dağıtmaya çalışmış, bu suretle müsait hale getirdikleri ortamlarda *"**Ma'rifetullah**"* kavramını ***"manevî yolculuk"*** diye icat ettikleri dört süreçli ilâhlaştırma uygulaması için alet olarak kullanmışlardır.[5]

Evliyalık basamaklarında ilerleyerek nihayet Ma'rifetullah'a nail omuş kimseye Türk tarikatçılığında ***«Arif-i billâh»*** denir. Nakşbendîlikte de bu inanış ve anlayış aynen geçerlidir. İslâm'da ise böyle bir sıfat yoktur. Örneğin Hz. Rasûl'e (s) ne hayatında ne de vafatından sonra bu sıfat verilmemiştir. Aynı zamanda onun ashabından hiç biri de bu sıfatla anılmamıştır. Çünkü zât-ı ilâhiyeyi, tasavvur etmek, O'nu zihinde

---

[5] Tarikatçıların, **«Şerîat, tarikat, ma'rifet** ve **hakikat»** şeklinde düzenledikleri spekülatif formülün açıklaması olarak uydurulan hikâye şöyle nakledilmektedir:

Rivâyete göre öğrencilerinden biri Mevlâna'ya sormuş.

– Efendim, bu dört kapı mes'elesini ben pek anlayamıyorum. Bana, onları anlayabileceğim bir lisanla izah eder misiniz? O da şu cevabı vermiş:

– Bak oğlum, karşı medresede ders çalışan dört öğrenci var. Dördü de kendilerini tamamen derse vermiş bulunuyorlar. Şimdi sen git bunlardan her birinin ensesine birer şamar at; sonra gel, orada neler yaşadıklarınla, sana bu dört kapı hakkında bilgi vereyim.

Mevlâna'nın bu öğrencisi, hocasının emrine uyarak; -*derse dalmış durumda gördüğü*- bu dört kişiden birincisinin ensesine bir tokat aşketmiş. Bunun üzerine, rahatsız edilen öğrenci derhal kalkıp bir tokatla ona misillemede bulunmuştur. Bu kez ikinciye de aynı şeyi yapınca o, -*misillemede bulunmak istemiş ise de*- kararından vazgeçmiştir. Ondan sonra üçüncüye de bir tokat atmış, ama o şöyle bir dönüp baktıktan sonra çalışmasına devam etmiştir. Nihayet dördüncüyü de tokatlamış; ancak bu sonuncusu hiç oralı bile olmadan mütalaasını sürdürmüştür.

Mevlâna'nın öğrencisi dönüp yaşadıklarını hocasına anlatınca, Hazret şu yorumda bulunmuş:

– Bak evlâdım; senden öç alan o birinci şahıs; şeriat kapısında çakılıp kalmıştır. Kitaplarda yazılı kuru kuralların çemberinden kurtulamamıştır. Onun için senden intikam aldı.

İkincisine gelince o, tarikat kapısından içeri yeni girmiş, manevî yolculuğu devam ettiği için henüz pişmemiştir. Buna rağmen, senden intikam almaya kalkıştı ise de gördüğü terbiye onu bundan engelledi.

Üçüncüsüne gelince o, ma'rifet kapısından içeri girmiş olduğu için sadece senin davranış biçimini merak etmekle yetindi.

Dördüncüsü ise seni kendinden ayrı gayrı görmediği için, yaptığınla hiç ilgilenmedi. Çünkü varlığın tamamının bir tek vücuttan ibaret olduğunu biliyordu. Dolayısıyla olup biteni gayet normal buldu ve sükûnetini korudu.

Hikâye bu… Ancak ne yazık ki bu ve benzeri binlerce hikâye, milyonlarca insan tarafından aynen vahiy gibi karşılanmakta, kuşaktan kuşağa nakladilmekte ve tarikatçılık yönünde insanların beynini yıkamak için kullanılmaktadır. İşte tasavvufun, tarikatçılığın ve onları bünyesinde barındıran **Müslümanlık Dini**'nin teklikesi, -*büyük ölçüde*- bu gibi mitolojik ve temelsiz söylencelerden kaynaklanmaktadır.

canlandırmak mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, hiçbir şeye benzemediğini Kur'ân-ı kerimde açıklamıştır.[6]

Tasavuf ve ondan türetilen tarîkatlardaki antropomorfik anlayışla Allah'ta erime inancına paralel olarak zât-ı ilâhiyeyi de *(tam canlandırılmamış olsa bile)* fizik mahiyette tanıma ınancı vardır. İslâm ise hem antropomorfizme, hem de teomorfizm'e tamamen kapalıdır. Bu da Müslümanlığı İslâm'dan ayıran önemli farklardan biridir.

Türk evliyacılığında, *-özellikle bir tarîkat şeyhini yüceltmek için-* sıkça kullanılan ***«Arif-i billâh»*** nitelemesi, bazen ***«Arif-i Rabbânî»*** şeklinde de kullanılmıştır. Şeyhi mürîdlerin zihnine yüceler yücesi kutsal bir varlık olarak yerleştirmek için şu zincirleme nitelemelere de *-reklam amaçlı olarak-* menkabe metinlerinde yer verilmiştir: ***«Kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vasıliyn, nuru'l-âlemîn…»***

***

Evliyacılık ve kerâmetçilik geleneği, ilk önce İranlılar tarafından ***«Dostdârân-ı Khudâ*** دوستدارانِ خُدا*»* *(yani: "Allah dostları")* adı altında *-yalnızca **ehl-i Beyt** ile sınırlı olarak-* başlatılmıştır. Fakat bu gelenek, *(Safevîler dönemine kadar)* Türk tasavvufundaki Evliyacılık ve kerâmetçilik ile hiçbir benzerlik göstermemiştir. Türk mistisizmindeki evliyacılığın, *(İslâm'daki "**Ma'rifetullah**" ile değil!)* Fakat Müslümanlıktaki *"**Ma'rifetullah**"* kavramıyla sıkı bir bağlantısı olduğunu bu ilgiyle vurgulamak gerekir. İlginç bir nokta da şudur: Safevîlerden önceki ve sonraki İmamiyye Şiasında *"**Ma'rifetullah**"* kavramı, Türk tasavvufundakinden çok farklıdır. Çünkü Şiilikte, *(Türk Müslümanlığında olduğu gibi)* Hint kaynaklı bir tasavvuf anlayışı yoktur. Dolayısıyla ***"seyr-ü sülûk"***, ***"fenâfillâh"*** ve ***"bekâbillah"*** gibi kavramlar da Şiilikte yoktur. Nitekim Şii otoriteleri, *"Sofigerî* صوفیگری*"* dedikleri tasavvufa hiçbir zaman olumlu bakmamış, hatta zaman zaman tasavvufçulara lanet yağdırmışlardır.[7] Bununla birlikte tasavvufun Türkler arasında erken dönemde gelişmesinde Şiiliğin büyük etkisi inkâr edilemez. Çünkü Türk tasavvufu da İran Şiiliği de tarih boyunca evrilerek bugünkü şekillerini almışlardır.

---

[6] Bkz. Şûrâ /11

[7] Şiiliğin çok çeşitli fraksiyonları vardır. *(Fazla bilgi için bkz. **Abdulkâhir bin Tahir, et-Temîmî el Esferâyînî** (ö. h. 429), **el-Farq Beyne'l-Firaq**; Ayrıca bkz. **Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şehrustânî**. Ö. h.548. **el-Milel ven-Nihal**.)*

Bu fraksiyonların hemen tamamı, bâtınîliğe yer vermişlerdir. Özellikle Şiiliğin en fanatik grubu olan ***İsmaîlîlik***, tamamen bâtınî bir inanç ve düşünce akımıdır. Ancak şiiliğin hiçbir mezhebi tasavvufa sıcak bakmamıştır. Şiilikteki irfânî görüş dolayısıyla bu mezhebin tasavvufa yer verdiği düşüncesi çok net değildir. Buna rağmen *"tasavvufun On İki İmam Şiiliği ile birçok ortak yönü olduğunu"* ileri sürenler vardır. Nitekim tasavvufun kendisi de esasen gizemcidir; batınî bir inanç ve düşünce akımıdır. Aslında günümüzdeki İran yönetiminin tasavvufa bakışı bu meselyi netleştirmektedir. İran'ın siyasi rejimi, Şii veya Sünni ayrımı yapmadan tasavvufi akımları baskı altına almaktadır. Bazı araştırmacılara göre; İran'da her nasılsa tutunmuş bulunan *«Şii-Sufi Gonabadi tarikatının bağlıları sürekli olarak izlenmekte, yakalanıp tutuklanmakta, işkenceye uğramakta ve kamudaki görevlerinden ihraç edilmektedirler.»*

Biraz önce değinildiği üzere, Türk evliyacılığının ana fikrini *-hiç kuşkusuz-* Müslümanlıktaki *“**Ma’rifetullah**”* kavramı oluşturmaktadır. Çünkü veli *(yani ermiş)* olabilmek için yıllar alabilecek mistik ve meditativ bir prosedürü izlemek gerekiyor. Bu prosedür, daha önce ***“seyr-ü sülûk”*** başlığı altında izah edilmiş idi. İslâm’daki *“**Ma’rifetullah**”* bütün bu dolambaçlı tanım ve uygulamalardan münezzehtir.

Bilindiği üzere; Irak’ın *-erken dönem-* zühdçü Arap tasavvufunda evliyacılık ve kerâmetçilik yoktu. O dönemde kendini tasavvufa verenler, sadece ***“zâhid”*** olarak anılırlardı. Onların kalabalık müridleri ve cemaatleri de yoktu. Zamanla haklarında örülen ve günümüzde Türkiyeli tarikatçılar *(özellikle de Nakşbendîler)* arasında büyük rağbet gören mistik mitoloji de o günlerde henüz oluşmamıştı. İranlıların ***İrfanî*** mistisizminde de ***“ehl-i Beyt”*** dışında kalanları ermişlikle niteleme geleneği yoktur. Dolayısıyla bu iki tür ezoterik anlayışta *-Hint rûhânîliğinin derin izleri varsa da- “**Ma’rifetullah**”* kavramı, ne eski züdçü Araplar, ne de İranlılar tarafından, *-Türk tasavvufundaki gibi-* yorumlanmıştır. Bu yorum, yalnızca Türklere özgü *-Budizm kaynaklı-* tasavvufta vardır.

Öyle görünüyor ki bu kavram; *-Türkistan’ın, Emevî döneminde Arap ordularınca fethedilmesinden sonra* halk arasında rağbet görmüştür. Ma’rifetullah’a yüklenen gizemci yorumun, *“İşgalci Araplar”a karşı pasif tepki ve* Türk müslümanlığının belirleyici bir özelliği olarak ortaya çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu tepki, *-Türklerin vicdanında-* uzun zaman devam etmiş olmalıdır ki toplumun eğilimleri ve hisleri çok çekmeden Tarikat tasarımcılığı gibi bir sonuç doğurmuştur. Bunun üzerine fetihten yaklaşık 300 yıl sonra Türkistanda yetişen mistik şahsiyetler *(daha doğrusu kripto ekipler)*, *-Budizm öğretisinden aldıkları ilhamla- “**Ma’rifetullah**”* kavramının içeriğini *-Müslümanlığa uygun bir formda-* dizayn etmişlerdir. Çok geçmeden Türk muhitlerinde büyük bir hızla yayılan evliyacılık, işte bu kavram üzerinde yapılandırılmıştır. Bilindiği üzere Türkler, İslâm’dan önce ***«kam»*** diye saygı duydukları din adamları özlemiyle Müslümanlık döneminde rûhânî kişilere evliya sıfatını vermişlerdir. İslâm’da ise kutsal kişilik yoktur. İslâm’daki ***«evliya»*** kavramı, Yunus suresinde, 62-64. Âyetlerde açıklanmıştır.

Evliyacılığın, *-muhtemelen-* **Ahmed Yesevî** (m.1093-1166) ve **Gujdewânî** (öl. 1179) gibi ilk tarikat kurucularının yaşadığı asırdan önce yerleştiği sanılmaktadır. Ancak *-evliyacılık kültünün Türkler arasında yerleşip pekişmesini ve günümüze kadar devamını sağlayanların başında geldikleri için-* bu iki kişiye sadece tarikatçılar değil, aynı zamanda bütün milliyetçi çevreler *(bu arada T.C. Kültür bakanlığı)* büyük önem vermektedirler. Çünkü *-dinsel-* Türk kimliğinin, *-dinsel-* Arap kimliğinden ayırt edilmesinde bu iki şahsın bıraktığı mistik miras çok büyük etki yapmıştır. Onun için Müslümanlığın, *-İslâm’dan tamamen bağımsız bir Türk dini olarak-* yapılanmasında bu iki şahsın çabaları ve katkıları olağanüstü önem taşır.

